

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**на дисертаційну роботу Антонюк Катерини Іванівни
«Забезпечення безпеки споживання в Україні
в умовах євроінтеграції»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні
науки)**

Вивчення дисертаційної роботи на тему **«Забезпечення безпеки споживання в Україні в умовах євроінтеграції»**, автореферату та опублікованих праць Антонюк К.І. дозволяє сформулювати такі узагальнені висновки щодо актуальності обраної теми, ступеня обґрунтованості наукових положень, наданих рекомендацій, їх достовірності, новизни та повноти викладення в опублікованих працях.

1. Актуальність обраної теми та її зв'язок із науковими програмами

У сучасних умовах агресивно-загрозливого зовнішнього середовища (прогресуючої екологічної кризи, пандемії COVID19) гостро стоїть питання розроблення та впровадження заходів із подолання теперішньої ситуації та попередження виникнення подібного в майбутньому. Одним з таких заходів має стати зміна моделей поведінки всіх суб'єктів економічних інтересів, зокрема цьому може сприяти запровадження принципів сталого споживання і інструментарію забезпечення безпеки споживання на всіх рівнях системної ієрархії управління.

В Україні питання забезпечення як національної економіки, так і споживання як однієї з передумов її розвитку набувають все більшої актуальності в умовах глобалізаційних викликів на фоні внутрішньої кризової ситуації. Проблема стає ще гострішою через повільні темпи вирішення питань сталого розвитку, особливо в межах соціальної та

екологічної складових, в першу чергу, через політичну та економічну нестабільність. За таких умов суб'єкти господарювання різних сфер економічної діяльності та інфраструктурних ланок скоріше відокремлено, аніж консолідовано прагнуть запровадити принципи сталого розвитку та наслідувати ним. Ситуація ще більше ускладнюється для видів діяльності, які розвиваються швидкими темпами з використанням новітніх методів і технологій, за якими не встигає нерозвинений або слабо розвинений інституціональний базис. Проблема також загострюється в межах євроінтеграційного процесу, зокрема через необхідність гармонізації вимог до безпечності продукції на основі запровадження механізмів технічного регулювання.

Відповідно до цього, особливої актуальності та значення набувають дослідження з питань обґрунтування теоретико-методологічних засад, механізмів та прикладних аспектів забезпечення безпеки споживання в Україні в процесі євроінтеграції. Об'єктивність та логіка наведених аргументів свідчить про актуальність, наукову значимість і практичну спрямованість дисертації Антонюк К.І. «Забезпечення безпеки споживання в Україні в умовах євроінтеграції».

Дисертація пов'язана з темами наукових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень «Стимулювання трансформаційних зрушень у реальному секторі економіки України» (№ державної реєстрації 0118U003511), «Пріоритезація розвитку реального сектору для прискорення економічного зростання України» (№ державної реєстрації 0119U000017), ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» «Подолання ексклюзивності регулювання соціально-економічного розвитку регіону» (№ державної реєстрації 0119U002012), Запорізького інституту економіки і інформаційних технологій «Стратегічні пріоритети економічної безпеки розвитку України в умовах глобальної економіки» (№ державної реєстрації 0115U001873), Запорізького національного університету «Сучасні напрямки розвитку менеджменту зовнішньоекономічної діяльності в

Україні» (№ державної реєстрації 0114U002650), Національного університету «Запорізька політехніка» «Науково-практичне вирішення соціально-економічних проблем розвитку промислового регіону в умовах економічної кризи» (№ державної реєстрації 0115U004680), «Визначення факторів і закономірностей впливу маркетингу підприємств на маркетинг територій» (шифр НДР 05429), «Перетворення в транзитивній економіці: вітчизняний та світовий досвід» (шифр НДР 05625), «Пошук шляхів забезпечення інклюзивного розвитку промислового регіону з використанням сучасних інструментів маркетингу і логістики» (шифр НДР 05518).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна

Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, є цілком теоретично обґрунтованими та мають практичне використання. Їх виклад супроводжується критичним оглядом та посиланням дисертанта на результати наукових робіт вітчизняних і закордонних науковців за обраною темою, вдалими застосуванням загальнонаукових принципів проведення досліджень, використанням сучасного методичного інструментарію та засобів обробки вихідної інформації.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, в т.ч. офіційних статистичних даних, стратегічних програмних та нормативно-правових документів, міжнародних угод між Україною та ЄС, офіційних документів Європейської Комісії, монографій, численних наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, Інтернет-джерел.

Автор достатньою повно та достовірно формулює мету дисертаційного дослідження, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад, визначення пріоритетів і розроблення системних заходів зміцнення безпеки споживання в Україні в процесі євроінтеграції.

Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, наукову проблему, завдання, об'єкт і предмет дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано відомості щодо апробації та публікації результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження та забезпечення безпеки споживання в умовах глобальної економічної інтеграції» розкрито еволюцію теоретичних засад споживання в межах безпекознавства в процесі глобалізації (с. 57–78), визначено системно-процесні характеристики безпеки споживання (с. 79–101), розроблено концептуальні положення методології дослідження безпеки споживання в Україні (с. 102–117), проаналізовано теоретико-методичні підходи до формування множини індикаторів безпеки споживання в контексті якості життя населення (с. 118–136).

У другому розділі «Модернізація інституціонального базису зміцнення безпеки споживання в процесі євроінтеграції України» виявлено взаємозв'язок безпеки споживання з цілями сталого розвитку та проаналізовано проблемні аспекти (показники та індикатори) забезпечення в Україні 12-ї цілі «Стале виробництво та споживання» порівняно з європейським досвідом (с. 141–163), проведено компаративний аналіз інституціонального базису безпеки споживання в ЄС та Україні (с. 164–186) для виявлення напрямів удосконалення вітчизняного нормативно-правового базису, проведено компаративний аналіз об'єктно-суб'єктних характеристик інститутів забезпечення безпеки споживання в ЄС та Україні (с. 187–204), досліджено інституціональний функціонал споживача

в забезпеченні споживання (с. 205–226).

У третьому розділі «Методологія моделювання процесу зміцнення безпеки споживання в Україні в динамічному вимірі» проведено структурно-компонентний аналіз споживання товарів (послуг) (с. 230–254), обґрунтовано теоретико-методичні підходи до ідентифікації загроз і рівня безпеки споживання в Україні (с. 255–271) та визначено її рівень на основі таксономічного аналізу, удосконалено методологічний підхід до системно-динамічного моделювання причинно-наслідкових зв'язків у процесі забезпечення споживання (с. 272–282) та проведено моделювання безпекових параметрів поведінки споживачів (с. 283–306) з визначенням найважливіших чинників впливу.

У четвертому розділі «Впровадження організаційно-інституціональних засад забезпечення споживання в підприємницьку діяльність на сучасному етапі євроінтеграції України» проаналізовано екзогенні чинники і передумови впровадження європейських практик технічного регулювання товарів (послуг) (с. 309–329), обґрунтовано пріоритети забезпечення безпеки споживання в підприємницькій діяльності (с. 330–353), запропоновано напрями модернізації ринкової інфраструктури підприємництва України з орієнтацією на безпеку споживання (с. 354–369), доведено доцільність формування заходів забезпечення споживання товарів (послуг) в електронній торгівлі в умовах глобалізації (с. 370–390).

У п'ятому розділі «Соціально-економічні детермінанти інституціонального забезпечення безпеки споживання в умовах євроінтеграції України» здійснено стратегічне програмування зміцнення безпеки споживання (с. 394–412), побудовано мультиагентську модель гармонізації економічних та культурно-освітніх інтересів в процесі забезпечення споживання (с. 413–430), визначено особливості використання міжнародної технічної допомоги для забезпечення безпеки споживання в Україні (с. 431–441), доведено доцільність зміцнення безпеки споживання на основі інклюзивного розвитку та використання

інноваційного потенціалу регіону (с. 442–460).

Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження є достатньо обґрунтованими, що підтверджується використанням як вітчизняних, так і зарубіжних наукових праць, застосуванням таких загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: теоретичного узагальнення, порівняння, групування, моделювання, систематизації та аналізу структурно-функціонального, статистичного, інституціонального, таксономічного, регресійно-кореляційного, мультиагентського аналізу, дослідження складних систем і системно-динамічного моделювання, нечіткої логіки, побудови дерева рішень, експертних оцінок та соціологічного дослідження та інших.

Дослідження є фундаментальною новаторською працею, в якій вперше розкрито питання забезпечення безпеки споживання в процесі євроінтеграції України. Інноваційні підходи автора полягають у встановленні взаємовпливів і взаємозв'язків понять, пов'язаних з безпекою споживання як важливим елементом економічної безпеки держави, і концептуалізації механізмів її забезпечення в умовах глобальних викликів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у таких конкретних результатах, одержаних особисто дисертантом (у порядку викладу матеріалу):

- досліджено еволюцію безпеки споживання в процесі зміни технологічних укладів та концепцій маркетингу на різних етапах глобалізації (с. 63–70);

- систематизовано наукові погляди щодо понять, пов'язаних з безпекою споживання та сталим розвитком, а саме категорій «стале споживання», «розумне споживання», «раціональне споживання», «зелене споживання», «відповідальне споживання», «етичне споживання» (с. 71–78);

- розроблено кон'юнктивну модель безпеки споживання у системі компонент національної безпеки, встановлено структурно-функціональні дуалістичні зв'язки компонент економічної безпеки держави з безпекою

споживання (с. 85–94);

- доповнено понятійно-категоріальний апарат економічної безпеки держави авторським визначенням змісту поняття «безпека споживання» (здатність держави, суспільства і підприємництва створювати передумови усвідомленого задоволення людиною потреб у самовідтворенні із збереженням здоров'я та довкілля як імперативів майбутнього розвитку) та розкриттям його сутності; обґрунтовано двоїстість процесу споживання через забезпечення як кінцевого споживача, так і середовища, в якому він задовольняє свої потреби (с. 95–100);

- розроблено методологічні засади дослідження безпеки споживання як системи взаємопов'язаних методів (інституціонального, статистичного, кореляційно-регресійного, мультиагентського аналізу, системно-динамічного моделювання, нечіткої логіки, соціологічного опитування тощо) з огляду на динамічність процесу та складників споживання, постійну зміну щільності, якості та характеру суб'єктно-об'єктних зв'язків, наявність значної кількості загроз БС (с. 102–118);

- доведено взаємозв'язок безпеки споживання з Цілями сталого розвитку, в першу чергу, з 12-ю ЦСР «Забезпечення стійкого споживання та виробництва», щодо якої обґрунтовано необхідність удосконалення державної політики досягнення Цілей сталого розвитку в Україні шляхом імплементації стратегічного програмування завдань та індикаторів її досягнення в ЄС (с. 141–164);

- удосконалено науково-методологічний підхід та розроблено рекомендації із модернізації інституціонального базису безпеки споживання як сукупності інститутів захисту прав споживачів та навколишнього природного середовища, технічного регулювання харчових і нехарчових товарів на основі порівняння з європейською практикою з урахуванням культурно-ментальних, організаційних і ресурсних особливостей України (с. 164–187);

- встановлено суб'єктні та об'єктні характеристики інститутів

забезпечення безпеки споживання в ЄС порівняно з вітчизняною системою управління для аналізу й прогнозування потенційних ризиків і небезпек та обміну цією інформацією з іншими країнами (с. 187–205);

– запропоновано науково-методичний підхід дослідження споживання товарів (послуг) на основі визначення домінантних тенденцій в групах країн за інтегральним показником рівня споживання (с. 241–249) та структурно-компонентного аналізу процесу споживання (с. 233–240; 249–255);

– доповнено науково-методичні підходи до дослідження економічної безпеки держави модифікованим методом розрахунку на основі таксономічного аналізу інтегрального індикатора безпеки споживання товарів (послуг) за пов'язаними з рівнем якості життя (с. 118–135) функціональними складниками (економічним, соціальним, екологічним, зовнішньоекономічним, продовольчим, науково-технологічним), щодо яких розраховані відповідні часткові показники (с. 255–272);

– удосконалено методологію моделювання соціально-економічних процесів діаграмою причинної циклічності (с. 273–276) та системно-динамічною моделлю (с. 277–283) з урахуванням економічних, екологічних, виробничих та поведінкових аспектів забезпечення безпеки споживання товарів (послуг);

– доповнено методологічні засади моделювання поведінки споживача та розроблено відповідну модель (с. 288–296), яка забезпечує врахування вимог убезпечення споживання на основі виявлених споживчих мотивацій, критеріїв вибору товару (послуги) (с. 206–225) та інтеграції засобів мінімізації загроз безпеці споживання внаслідок впливу культури споживання, споживчих звичок, маркетингових заходів та інституціонального базису (с. 297–304);

– розроблено теоретико-прикладні рекомендації щодо декларування відповідності продукції вимогам технічних регламентів завдяки розробленню «дорожньої карти» одержання маркування СЄ для вітчизняної продукції (с. 325–330), що сприятиме зменшенню впливу

встановлених зовнішньоекономічних загроз (с. 324–325; 359–360) в процесі євроінтеграції;

– запропоновано підходи до забезпечення споживання на рівні суб'єктів господарювання шляхом імплементації практик ресурсоефективного та чистого виробництва, концепції корпоративної соціальної відповідальності (с. 330–354), заходів забезпечення торговельно-логістичних та маркетингових операцій як засобу взаємодії із зовнішнім середовищем (с. 371–385) з деталізацією на організаційно-інституціональних засадах забезпечення електронної торгівлі в Україні (с. 370–390);

– обґрунтовано стратегічні пріоритети, напрями, механізми і заходи зміцнення безпеки споживання в процесі євроінтеграції (с. 394–412), розроблено мультиагентську модель забезпечення споживання на основі ідентифікації учасників процесу, формалізації елементів, інституціональних норм, параметрів і обмежень їх взаємодії для забезпечення ринкового механізму гармонізації інтересів зацікавлених сторін (с. 413–430); проаналізовано та обґрунтовано напрями залучення міжнародної технічної допомоги (с. 431–441) як одного з ймовірних джерел фінансування заходів із забезпечення безпеки споживання та доведено роль інноваційного потенціалу регіонів (с. 443–460) в процесі зміцнення безпеки споживання товарів (послуг) в Україні.

Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеної автором роботи, є повними та обґрунтованими, з високим ступенем наукової аргументації.

3. Практичне значення результатів дослідження

Практична цінність сформульованих у дослідженні висновків та рекомендацій підтверджується використанням його наукових положень, висновків і здобутків державними органами, науковими установами,

об'єднанням підприємств та вищими навчальними закладами. Зокрема, основні результати дослідження використано Управлінням зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Запорізької обласної державної адміністрації (довідка №02-01-13/0471 від 18.06.2019 р.), департаментом надання адміністративних послуг та розвитку підприємництва Запорізької міської ради (довідка №01/01-12/227 від 05.05.2020 р.), Головним управлінням Держпродспоживслужби в Запорізькій області (довідка №13-13-13/3343 від 27.05.2020 р.), ДП «Запоріжжястандартметрологія» (лист №01/1700 від 14.05.2020 р.), Національним інститутом стратегічних досліджень (довідка №293/875 від 25.09.2020 р.), ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (довідка №1/295 від 16.09.2020 р.), Запорізькою торгово-промисловою палатою (довідка №09.3/49 від 12.05.2020 р.), Запорізьким інститутом економіки та інформаційних технологій (лист №326-19/16 від 26.12.2016 р.), ДВНЗ «Запорізький національний університет» (лист №01-01-13/68 від 04.06.2020 р.), Національним університетом «Запорізька політехніка» (лист №37-03/1192 від 01.06.2020 р.).

4. Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих працях

Результати дисертаційного дослідження пройшли достатню апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня. У цих публікаціях у повній мірі викладені усі наукові результати, одержані дисертантом.

В опублікованих автором роботах знайшли відображення положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, зокрема у 73 наукових публікаціях, в тому числі авторській монографії, 7 публікаціях у колективних монографіях, 20 статтях у наукових фахових виданнях України та 10 статтях у виданнях, що включені до міжнародних

наукометричних баз.

Результати досліджень та рекомендації дисертаційної роботи доповідалися та схвалені на 31 науковій та науково-практичній конференції.

Автореферат дисертації Антонюк К.І. у повній мірі відображає зміст, структуру, основні положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, і є ідентичним результатам дисертаційної роботи.

Ознайомлення з друкованими працями здобувача підтверджує достатній рівень відображення результатів дисертаційної роботи у фахових виданнях та авторефераті. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

5. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості теоретичних і методичних положень, цілісність роботи та її практичне значення, слід зауважити, що дисертаційне дослідження не позбавлене певних недоліків, а деякі положення вимагають більш глибокого опрацювання та уточнення.

1. У дисертаційній роботі на с. 85 здобувач обґрунтовує доцільність доповнення безпекою споживання системи елементів економічної безпеки держави. В той же час у дискурсі дослідження безпека споживання розглядається в структурно-функціональній побудові національної безпеки (рис. 1.5, с. 86), у взаємозв'язку із складниками економічної та національної безпеки (структурно-функціональні категоріальні зв'язки – рис. 1.6, с. 88; дендрограма взаємозв'язків множини показників – рис. 1.7, с. 92; кон'юнкційна модель безпеки споживання у системі найвпливовіших складників економічної та національної безпеки – рис. 1.8, с. 93). На нашу думку, автору необхідно конкретизувати власну позицію з цього приводу.

2. Враховуючи одержану наукову новизну (визначені та обґрунтовані сутнісні характеристики категорії «безпека споживання»), методологія її

дослідження – с. 47–48), дискусійним вважаємо звуження предмету дослідження тільки до процесу «забезпечення (тобто створення надійних умов для здійснення/зміцнення/гарантування) безпеки споживання» та не враховування особливостей розроблення теоретико-методологічних основ «дослідження безпеки споживання».

3. В дисертації на с. 276–283 автор розкриває результати побудови системно-динамічної моделі причинно-наслідкових зв'язків безпеки споживання. Посилаючись на Дж. Штерна, дисертант зазначає, що «ураховуючи залежність між потоками та запасами, сутність системно-динамічного моделювання полягає у відображенні взаємозв'язків між змінними та їх математичній формалізації системою диференціальних рівнянь у неперервній чи дискретній зміні часу» (с. 277), і пропонує в основу системно-динамічної моделі безпеки споживання (рис. 3.19, с. 278) покласти принципи кейнсіанського підходу, модель виробничої функції Кобба-Дугласа та динамічну інтегровану модель клімату та економіки В. Нордгауза. В той же час робота значно виграла б, якби в ній була проведена апробація розробленої моделі та проаналізовані одержані результати.

4. В межах проблемно-предметної області дослідження недостатньо доцільною вбачається надмірна концентрація на зовнішньоторгівельних аспектах забезпечення безпеки споживання, а саме проведені розрахунки та аналіз динаміки зміни індексів виявленої порівняльної переваги, подібності експорту, компліментарності зовнішньої торгівлі України та ЄС, взаємозалежності внутрішньогалузевої торгівлі та торгової спеціалізації України й ЄС, а також системні характеристики структури зовнішньої торгівлі товарами України (с. 316, 320–324).

5. У підрозділах 4.2 (с. 330–353) та 4.3 (с. 354–370) значна увага приділена дослідженню маркетингових аспектів забезпечення безпеки споживання, ніж іншим напрямом підприємницької діяльності та внутрішнім функціям підприємств. Натомість, незрозуміло, яким чином

має забезпечуватися дотримання підприємствами, зокрема й великими ТНК, які часто лобіюють власні інтереси у владі, принципів соціальної відповідальності (соціально-етичного маркетингу), екологічності, виробництва безпечної продукції тощо.

6. У процесі обґрунтування стратегічних пріоритетів і механізмів зміцнення безпеки споживання в Україні в умовах євроінтеграції не зовсім чітко означені засоби, застосовувані органами державного управління, приватним сектором, громадянським середовищем, як для розв'язання проблем, так і для досягнення генеральної мети. Доцільно було запропонувати структурно-логічну побудову із заходами, інституціями, засоби, джерелами фінансування та індикаторами для кожного рівня ієрархії управління.

7. У п'ятому розділі дисертаційної роботи, присвяченому встановленню соціально-економічних детермінант інституціонального забезпечення безпеки споживання в умовах євроінтеграції України, здобувач значну увагу приділяє питанням використання міжнародної технічної допомоги (підрозділ 5.3, с. 431–441) та інноваційного потенціалу регіону на основі кластерних утворень та смарт-спеціалізації (підрозділ 5.4, с. 442–460) для зміцнення безпеки споживання в Україні. Проте простежується певна відособленість зазначених підрозділів, без належної підтримки вирішення поставлених питань розробленими теоретико-методологічним базисом забезпечення безпеки споживання.

8. Бажано б було розширити наукову проблему, яка виносить на захист, питаннями впливу глобального середовища та розвитку циркулярної економіки, що є надзвичайно важливим в умовах сьогодення та суттєво впливає на безпеку споживання.

Разом із тим, зазначені зауваження носять рекомендаційний характер і не мають суттєвого впливу на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження.

6. Загальний висновок

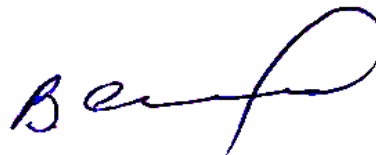
Дисертаційна робота є одноосібною, логічно побудованою, завершеною науковою працею, яка містить вирішення актуальної наукової проблеми, сутність якої полягає у необхідності розроблення теоретико-методологічних засад зміцнення безпеки споживання в процесі євроінтеграції на основі обґрунтування категоріального апарату, структурно-сутнісних характеристик, концептуальних положень методології та науково-практичних рекомендацій її забезпечення.

Тема роботи є актуальною та відповідає паспорту спеціальності 21.04.01. – економічна безпека держави.

Дисертаційна робота «Забезпечення безпеки споживання в Україні в умовах євроінтеграції» за науковою новизною, змістом, обсягом, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а її автор Антонюк Катерина Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
керівник проекту Проектного офісу
АТ «Укрзалізниця»

В. В. Шемаєв

Підпис Шемаєва В. В. засвідчую: